

'אמר רבי ירמיה פעמים ששתיהן כשירות פעמים ששתיהן פסולות...' סגנון זה מצאנוהו בדברי רבי ירמיה בשלשה מקומות בש"ס – כאן ובב"מ לה ובבכורות נו: (וע"ע בירושלמי שקלים דף ז.א.).

*

'... וכן היה מנהג מורי עליו השלום (אור החמה אמור דף פה:), שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה, כי מצות סוכה קדושה גדולה. והעד – שעצי סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה' (ראשית חכמה שער הקדושה יד).
ע"ע שלמת חיים (שעג) שראוי שלא לשחק בסוכה במשחקים, אבל אלו המשחקים – טוב יותר שישחקו בסוכה ולא מחוצה לה (ע' דרכי משה תרלט).

דף י

'פעמים שתחתונה כשרה והעליונה פסולה, כגון שהתחתונה צלטה מרובה מחמתה ועליונה חמתה מרובה מצלתה וקיימי תרוייהו בתוך עשרים.' לפירוש התוס' מדובר כשתחתונה צלטה מרובה רק מחמת הסיכוך שבעליונה, אבל אם סך התחתונה צלתו מרובה מחמתו ללא סכך העליונה, התחתונה כשרה אפילו אם העליונה למעלה מעשרים. בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סה) הקשה לפירוש זה, מדוע אותו אופן עצמו, שהתחתונה לבדה אין צלטה מרובה אלא בצירוף העליונה, ברישא הוא מתואר 'תחתונה חמתה מרובה מצלתה', ובסיפא 'צלטה מרובה מחמתה'. ותיקן שברישא בא לומר שאין צריך כלל לסכך בתחתון, משא"כ בסיפא.

ויש לומר עוד, ברישא התחתונה כשרה דוקא משום שסככה מועט, ובלאו הכי תיפסל, ולכן דקדק לומר 'חמתה מרובה', אבל בסיפא הלא הדין אמת בכל אופן, אלא שאם צלטה מרובה ללא צירוף העליונה, תהא התחתונה כשרה אפילו אם העליונה למעלה מכ', והחילוק אינו אלא לענין הדיוק דלמעלה מכ' אבל כלפי הדין המפורש אין נפקא מינה בכמות הסכך התחתון, לכך נקט לשון כוללת, שאם הצל שבתחתונה מרובה מכל מקום, בין כשהוא לבדו בין על ידי צירוף העליונה – תחתונה כשרה.

'איכא בינייהו דיכולה לקבל על ידי הדחק.' ורבי יהודה הולך לשיטתו ש'דירת קבע בעינן' הלכך כל שאינה ראויה לקבל אלא על ידי הדחק הריהי סוכה פסולה, שאין זו דירת קבע – לכך התחתונה כשרה (עפ"י רי"ף רא"ש ור"ן. וכיוון לזה בגליונות קה"י. וע"ע במובא לעיל ז: בבאור שיטת רבי יהודה).

נראה מסברא ש'כולה לקבל' לאו דוקא מצד חזק ובריאות, אלא הוא הדין אם הסכך אינו נוח לדור עליו ולהניח עליו כרים וכסתות וכד' – הרי זה בכלל 'כולה לקבל ע"י הדחק' שאין זו דירת קבע. ואם אינו ראוי כלל – התחתונה כשרה לדברי הכל.

'אמר רב חסדא: לא שנו אלא מפני הנשר אבל לנאותה כשרה.' הרשב"א בתשובה (ח"א נא) כתב לבאר הדברים, מה טעם לנאותה כשרה והלא מכל מקום נמצא מסכך זה בסדינים, וזו לשונו: 'עיקר דברים אלו נראה לי שהוא ממה שכתוב בסמות תשבו ודרשינן תשבו כעין תדורו, ולפיכך מה שאדם עושה עיקר תקרתו צותה כאן התורה שיהא מפסולת גרן ויקב ודומה להן, ולפי שאדם נותן בתקרתו קורות המצויירות או דברים אחרים שאינן עיקר תקרה אלא טפלה לה לנוי כדי שתערב עליו דירתו לפיכך התירו לגבי סוכה כן, לפי שאין אלו לעיקר סכך אלא להתנאות ולהנעים עליו ישיבת סוכת דמצוה. ולא עוד אלא שהוא מצוה מן המובחר להעלות שם כלים הנאים לחבב את המצוה ושתהא דירתו ערבה. ודברים אלו ניכרין שאינן לעיקר סכך...'

'קרמין' – בגדים חשובים דקים כקרומ (הערוך 'קרם' ב).

(ע"ב) 'דילמא מן הצד'. יש שכתבו להוכיח מכאן שכשם שעצי הסכך אסורים כל שבעה, כך הדפנות אסורות, שהרי העמידו הברייתא בנויי סוכה מן הצד ועל כך אמרו בברייתא אסור להסתפק מהם, ואם בנוי שעל הדפנות אסור, כל שכן הדפנות עצמן (כן הוכיח הט"ז (תרלח,א), שאף הרא"ש שהתיר הדפנות לא התיר אלא מדאורייתא אבל מדרבנן אסור).

ויש מישבים דעת הסוברים שהדפנות מותרות (טור ובית יוסף בדעת הרא"ש), שכוונת הגמרא 'מן הצד' – שתלה את הסדינים בסכך בצד אחד של הסוכה [ואין סכך פוסל פוסל מן הצד אלא בארבע אמות] (עפ"י בעל העטור (והובא בבאור הלכה תרלח,א ד"ה בין); שער המלך סוכה ז,טו).

לכאורה נראה לישיב באופן אחר; יש לומר שגם המתירים את הדפנות לא התירו אלא בענין שלא מתבטלת המצוה, אבל אם נוטל הדפנות ופוסל הסוכה עי"ב – אסור שהרי ייעדם למצוה, וכמו שאסרו ליטול שמן המיועד להדלקת נר חנוכה לדבר אחר משום ביווי מצוה או אכזושי מצוה (ע' בסוגיא בשבת כב). ולפי זה יש לומר שלהסתפק בנויי סוכה אסור שהרי ייעדם לנוי הסוכה [והיא עצמה מצוה, לנאות המצוות], ובכך שמתפק מהם הוא נוטל את הגוי שמיועד למצוותו. ואף לפי זה נראה שאסור ליהנות מנויי סוכה שנפלו (כמש"כ הסמ"ק), הגם שכעת אינו מבטלם ממצוותם, מפני שיעדם לכך מתחילה.

'נויי סוכה אין ממעטין בסוכה. אמר רב אשי: ומן הצד ממעטין'. לכאורה נראה מכאן ששיעור שטח הסוכה צריך להיות בכדי 'ראשו ורובו ושלחנו' ממש, וכל שאי אפשר להיכנס לתוכה ראשו ורובו ושלחנו פסולה. ולפי זה גם אם יש שם דברים אחרים הממלאים את המקום פסולה [אם לא שנאמר דוקא בנוי סוכה אמרו, מפני שאסור ליטלם מהסוכה. אך צ"ע הלא אם אנו נוקטים שהנויים ממעטים מן הצד, שוב מותר ליטלם כי אין כאן סוכה כשרה, וא"כ תתכשר הסוכה. ותזור חלילה]. אך יש מקום לחלק ולומר שדוקא נויים שהם משמשי הסוכה – ממעטים, משא"כ משמשי האדם נידונים כעצם הדיורין בסוכה ואינם ממעטים משתחה.

שו"ר כעיקר הסברא לאסור במרדכי ובפירוש ריב"ב ובריטב"א ספ"ב, שלכך אין להכניס נר לסוכה, משום שממעט משיעורה. וכן מפורש בבעה"מ ספ"ד. וכן דקדק הערול"ג מרש"י שם. וע"ע בב"ח וט"ז תרלט. ונראה שלדעת רבי המצריך ארבע אמות, אין נויים ממעטים משתחה.

ולענין מה שאמרו שאין הנויים ממעטים מגובה עשרה, אין לומר שזהו רק בנוי מפני שבטל לסכך ואינו כדבר לעצמו, אלא אף שאר דברים שאינם בטלים לסכך או לקרקע אינם ממעטים, ואין נחשב 'דירה סרוחה' כיון שהדירה מצד עצמה גבוהה עשרה ואפשר לדור בתוכה אם יוציא את הדברים הממעטים. וכן נראה מדברי הירושלמי המובא בפוסקים (עתוס' ורא"ש כא: או"ה תרל,יג) שהמסכך על גבי מטה, כל שאין הסכך נסמך על המטה – כשרה אף אם אין גובה עשרה מגב המטה עד הסכך. [ושם נקט הבית-יוסף (ומובא במשנ"ב) שאפילו המטה משמשת דופן לסוכה ואם תינטל המטה תיפסל הסוכה אעפ"כ כשרה. (וצ"ל שמ"מ אינה 'דירה סרוחה' כי מצד מבנה הסוכה ראויה לדירה, וגם עתה משתמש בה לשכיבה ושינה בשופי). ובחזו"א (קמג,ג) נטה מדבריו ונקט שבאופן זה יש לחשב מגב המטה, ורק אם הסוכה עם דפנותיה יישארו בהינטל המטה – מודדים מהקרקע]. וע' גם בלשון הרא"ז ובמשנ"ב תרלג ס"ק כז.

'מנימין עבדיה דרב אשי איטמישא ליה כתונתא במיא ואשתתחא אמטלתא. אמר ליה רב אשי: דלייה, דלא לימרו קא מסככי בדבר המקבל טומאה... לכי יבשה קאמינא לך'. יש לדייק מכאן שאין איסור לישיב תחת הסוכה כשהבגד פרוס עליה, מפני שאינו פרוס לסיכוך אלא למטרה אחרת והרי זה כלנאותה [וכן יש להוכיח מהירושלמי, שכל שפורס לצורך הבגד – אין זה סיכוך הפוסל].

ויש חולקים וסוברים שאסור לישב תחתיו, וכאן מדובר כשאין יושבים בסוכה, והטעם שהצריך להסירו, שזמא יאמרו האנשים שבחוץ שהוא יושב תחת הבגד. ודוקא בבגד יבש חוששים, אבל ברטוב לא יבוא לומר כן כי אין דרך להשתמש שם כשהמים מהבגד מנטפים. וראוי להחמיר לענין מעשה (ר"ן). וכן נקט הגר"א לאסור, וכן כתבו הפוסקים להחמיר לכתחילה, ומידי ספק לא יצא. ע' משנ"ב תרכט ס"ק נח ובאה"ל שם; באור הלכה תרכו, ד"ה ואם).

– הפרי-מגדים (במ"ז תרלה סק"ג) כתב לסייע מכאן לדעת הט"ז (שם) שזה שעצי סוכה אסורים, דוקא כשעל ידי השימוש בהם מבטלים ממצוותם, אבל שימוש שאינו מבטלם ממצוותם – מותר, שלכן לא הקפיד רב אשי מטעם שמשתמש בשטיחת הבגד על הסוכה.

ויש מי שכתב לדחות שכאן מדובר בסוכת גנב"ך שהיתה לעבד [שהרי עבדים כנשים פטורים מן הסוכה], וכבר כתב הרשב"א (בביצה ל: וכן הובא להלכה במשנ"ב תרלה סק"ג) שסוכה כזו גם אם יושבים בה לפעמים, לא חל עליה איסור הנאה (עפ"י שבט הלוי ח"ז נט, ז). ואפילו בשעת הישיבה עצמה באותה סוכה – מותרים עצה בהנאה, ואף אם ישב בין השמשות. עפ"י הליכות שלמה ז סקמ"ג).

א. ע' עונג יו"ט (מט) שנקט כדבר פשוט שכל שימוש שלא לצורך קיום המצוה אסור. ובחזו"א (אה"ע קמח לדף נו, א ד"ה יש, ובנגעים יא, ח) נראה לכאורה שנקט להפך. וכן נקט הגרשו"א להלכה (ע' הליכות שלמה פרק ז סקמ"ד. ועע"ש בהערות). ויש מי שכתב שכל שימוש שעושה אדם בדירתו כגון שטיחת בגד על הגג ליבוש – עושה בסוכתו, שהרי נתיחדה לדירה בחג, ולא נאסרו אלא שימושים אחרים שאינם נעשים ב'דירה' (עפ"י קהלות יעקב ז). ויש מי שפירש מעשה זה שהיה קודם החג (ע' במאירי).

ב. בגוף דברי הט"ז שמותר ליהנות באופן שאינו מבטל המצוה, צ"ב מה שונה זה מהדס שהוקצה למצוה ואסור להריח בו (כדלקמן לו:), והלא אינו מבטל בכך ממצוותו (וכן הקשה בשעה"מ סוכה ז, טו דף מט ע"א. וכתב ז"ל). ואם נאמר שלא התיר הט"ז אלא באופן שבאותו זמן שהוא נהנה ממנו המצוה עדיין קיימת כגון סוכה ששוטח עליה דבר, אם כן יצא לפ"י שמותר להריח ההדס כשהוא אגוד עם מיניו וראוי הוא לקיום המצוה, או עכ"פ בשעת הנטילה גופא, ורק להוציאו מהאגודה וליטלו להרחק אסור. אך זה דבר חדש. גם ממה שאמרו שאתרוג מותר מפני שהקצהו מאכילה, משמע שאילו היה עומד לריח אסור להריחו הגם שהוא עומד וראוי למצוה גם בשעת הריח. וצ"ע.

משמע מכאן שמותר לשתות במועד בגד שנרטב, ואין חשש שזמא יחשדו שכיבס במועד באיסור, כשם שאסרו לעשות כן בשבת מטעם זה.

נו"י סוכה המופלגין ממנה ארבעה... –

שאלה: מסתפקנא במה שאמרו נו"י סוכה המופלגים ממנה ארבעה פסולה, האם זה אמור גם כשהנוי מתחיל סמוך לסכך ויוצא חוץ לארבעה, או באופן זה לא חשיב 'מופלג' והרי הוא בטל לסכך, שהרי הסברא לכאורה שכל שהוא מופלג מהסכך בכדי שיעור מקום חשוב, אינו נידון כנוי לסכך אלא כדבר נפרד ממנו, ואם כן, כשהנוי מתחיל בתוך ארבעה, אפשר שמתייחס לסכך. במענה לשאלה זו כתב הגר"א נבצל שליט"א שגם הוא מסתפק בזה. ועוד הוסיף שזמא כשמקצתו תוך ד' ומקצתו חוץ ד', מקצתו בטל לסכך ומקצתו אינו בטל, ומה שהמקצת התחתון תוך ד' לעליון לא מהני. וצ"ע.

ומורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב על שאלה זו: 'מסתבר דכשר'. וכן העירני הגר"מ מאזוז שליט"א למה שכתב הגר"מ לוי בהערות ל'איש מצליח' (תרכו, ד) שהעיקר להלכה ולמעשה שמותר לתלות נוי שארוך יותר מארבעה טפחים בסכך. (ואין מפורש בדבריו התר לישב תחתיו

כשהוא רחב ארבעה, אלא רק לענין החומרא המבוארת ברמ"א שלא לתלות כלל חוץ לארבעה).
 שו"ר שהגרשו"א (בחי'דושי כת"י, הובא בהליכות שלמה ז, כא) נסתפק בדבר ולא הכריע. [ולמעשה היה עומד
 ומשגיח בסוכתו שלא ישתלשלו הקישוטים למטה מג' (?) טפחים. ובשנים המאוחרות לא הניח שיתלו
 נוי על הסכך כלל].

'אגנינהו רב נחמן בסוכה שנוייה מופלגין ממנה ארבעה טפחים...'. יש מי שאומר להוכיח מכאן
 שהמאכיל לחברו דבר שהוא מותר לפי דעתו של המאכיל, גם אם לפי דעתו של חברו הדבר אסור, אין
 בזה משום 'לפני עור לא תתן מכשול' – שלכן לא נמנע רב נחמן להושיבם בסוכה שהיא פסולה לפי
 דעתם.

ונראה לי שכאן דוקא מותר, מפני שהאיסור ניכר לחברו, והרי יכול להימנע אם ירצה, אבל כשאין
 הדבר ניכר – לא (ריטב"א. וכן הביא בשם מורו – הוא הרא"ה).

ואף באיסור דרבנן, אין להכשיל אדם אחר אם אינו יודע הדבר, גם אם לדעתו של המכשיל הדבר מותר. כן יש להוכיח מחולין
 קיא: וכמוש"כ באור-שמח הל' גירושין א, יו. וע"ע פרי חדש או"ח תצו, הנהגות איסור והתר כג; זכר יצחק סה, ב ובמובא בחולין
 קיא:

*

'סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין ובסדינין המצוירין ותלה בה אגוזין שקדים....' אפילו שיחתן
 של תלמידי חכמים הוא תלמוד, דמכאן נראה שהיה מנהגם כן, לחבב מצות הסוכה וליפותה
 בקרמין וסדינין ולתלות בה פירות חשובין. על כן ראוי לעשות כן, וכל המרבה הרי זה משובח'
 (של"ה מסכת סוכה ה).

א. בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה מד) נקט שינוי סוכה' הוא רק בדברים שרגילים לקשט בהם את הבית. או
 אפילו מיני פירות, כי בסוכה שעיקרה לאכילה יש להחשיב זאת כעיסור. וכן בדברים שאין מקשטים בהם הבית
 מפני שאינם מתקיימים לזמן רב – בסוכה שהיא עשויה לשבעה ימים, מקשטים. אבל דברים המתקיימים שאין
 רגילים לקשט בהם הבית – אין זה עיקר 'נוי סוכה', ומ"מ יש בזה נוי מצוה בעלמא. וצדד להסתפק שמא אותם
 דברים לא נאסרו מליהנות מהם ואולי אין ביזוי מצוה בהסרתם כיון שאינם שייכים לסוכה.

וכן בשו"ת שלמת חיים (להגר"ח זוננפלד. שעה) מובא שמי שאינו נוהג בביתו לתלות תמונות של צדיקים
 וגדולים, אין בתליית התמונות בסוכה משום הידור מצוה. יצוין שהגרש"ז אויערבך היו תלויים בסוכתו תמונות
 כאלו, הגם שבביתו לא היו תלויות תמונות של דיוקנאות אנשים כלל (כן מובא בהליכות שלמה).

ב. על הענין המיוחד של נוי סוכה יותר מהידור בשאר מצוות – ע' נאות דשא (סוכטשוב. ח"א לקוטים עמ' רלו);
 שפת אמת (שבת כב: על תד"ה אבוהון); משאת משה (לגר"מ חברוני. מוסר יט); קובץ מוריה (אלול תש"מ אלול
 תשמ"א).

ווע' מנהגי מהר"ל שנקט פעמים לשון חיוב על נוי סוכה.

דף יא

'תעשה ולא מן העשוי'. הנה ראשי פרקים וציוני מקורות לכמה מספרי פוסקים אחרונים, בשאלות
 שונות הנוגעות לדין תעשה ולא מן העשוי; –